

Prof. dr. Sarina Bakić

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

sarina.bakic@fpn.unsa.ba

UDK / UDC 316.4(497.6)

Stručni članak / Professional paper

Primljeno / Received: 18. 11. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 13. 03. 2025.

KA JAČANJU JAVNE SOCIOLOGIJE U BOSNI I HERCEGOVINI – MOGUĆNOST ZA REPOZICIONIRANJE DRUŠTVENIH NAUKA

TOWARDS STRENGTHENING PUBLIC SOCIOLOGY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – AN OPPORTUNITY FOR SOCIAL SCIENCES REPOSING

Sažetak

Kada se govori o budućnosti i položaju Univerziteta i društvenih i humanističkih nauka u aktuelnom kulturnom, duhovnom i moralnom ambijentu bosanskohercegovačkog društva, važno je osmišljavati i pokušati promovisati drugačiju viziju i sociologije. U kontekstu ove konkretne teze, autorica će pokušati elaborirati važnost zalaganja za javnu sociologiju koja predstavlja sociološku disciplinu s aspekta povezivanja akademskog, naučnog, sociološkog istraživanja sa širom publikom i društvenim akterima, uključujući građanske i građane, aktiviste, organizacije civilnog društva i donosiocje odluka. Za razliku od tradicionalne, profesionalne sociologije koja je često usmjerena isključivo ka akademskoj zajednici i stručnim publikacijama, javna sociologija ima za cilj da premosti jaz između akademskih teorija i svakodnevnog života, direktno se angažujući u problemima koji se tiču šire javnosti i društva u cjelini. U ovom radu, glavni oslonac će biti promišljanja Michaela Burawoya, istaknutog britanskog sociologa, koji se smatra jednim od vodećih zagovornika javne sociologije. Michael Burawoy je ovu disciplinu definisao kao most između socioloških istraživanja i društvenih aktera koji teže društvenim promjenama te smatra da sociolozi ne bi trebalo da budu samo posmatrači društvenih fenomena, već aktivni učesnici u njihovom oblikovanju. Drugim riječima, javna sociologija je važna jer povezuje akademska istraživanja i teorijske uvide sa širim društvenim kontekstom, omogućavajući sociolozima da direktno doprinesu razumijevanju i rješavanju društvenih problema. Važno je naglasiti da javna sociologija teži da poveća društvenu odgovornost sociologije kao nauke o društvu, tako da sociološko znanje ne ostane ograničeno na akademske krugove, već da doprinese ozbiljnijem rješavanju problema u širem društvu. Također, u ovom radu će se akcentirati da postoji nekoliko određenih polja odnosno društvenih pitanja koja bi trebalo snažnije uključivati a kada je u pitanju javna sociologija u

Bosni i Hercegovini Ovdje se na prvom mjestu misli na nejednakosti u svim sferama života, socijalnoj pravdi, kulturi siromaštva, zaštiti životne sredine, oblasti ljudskih prava, preispitivanje odnosa moći u društvu, te nastojanjima da se doprinese društvenim promjenama kroz kritički odnos prema postojećim institucijama i politikama. Autorica ovog rada će pledirati na pozivanje akademskih stručnjaka i stručnjakinja da izađu izvan granica univerziteta i da se aktivnije uključe u različite javne debate, političke procese i borbe za društvenu pravdu. Jedino na taj način sociologija postaje alat za društvenu promjenu, a ne samo akademska disciplina. Nadalje, kroz iznošenje empirijskih podataka i kritičku analizu društvenih fenomena, javna sociologija može doprinijeti suzbijanju različitih kulturnih i društvenih stereotipa, mitova i predrasuda, posebno u bosanskohercegovačkim i regionalnim kontekstima gdje su takvi narativi dominantni. Sociolozi kroz intenzivniji javni rad mogu pružiti kritičke uvide u načine na koje se moć zloupotrebljava, analizirati strukture koje perpetuiraju nepravdu i predložiti alternativne modele društvenih odnosa u Bosni i Hercegovini. Autorica podcrtava važnost javne sociologije u razumijevanju složenih pitanja kulturnih identiteta, jer direktno uključuje lokalne zajednice i omogućava da se glasovi marginaliziranih društvenih grupa čuju u širem društvenom diskursu.

Ključne riječi: javna sociologija, Michael Burawoy, akademska zajednica, alternativni modeli društvenih odnosa.

Summary

When discussing the future and position of the University and social sciences and Humanities in the current cultural, spiritual and moral environment of Bosnian society, it is important to design and try to promote a different vision of sociology. In the context of this specific thesis, the author will try to elaborate on the importance of advocating for public sociology, which represents a sociological discipline from the aspect of connecting academic, scientific, sociological research with a wider audience and social actors, including citizens, activists, civil society organizations and decision-makers. Unlike traditional, professional sociology, which is often directed exclusively towards the academic community and professional publications, public sociology aims to bridge the gap between academic theories and everyday life, directly engaging in problems that concern the wider public and society as a whole. In this paper, the main focus will be on the thinking of Michael Burawoy, a prominent British sociologist, who is considered one of the leading proponents of public sociology. Michael Burawoy defined this discipline as a bridge between sociological research and social actors who strive for social change and believes that sociologists should not be mere observers of social phenomena, but active participants in shaping them. In other words, public sociology is important because it connects academic research and theoretical insights with a broader social context, allowing sociologists to directly contribute to the understanding and solution of social problems. It is important to emphasize that public sociology seeks to increase the social responsibility of sociology as a science of society, so that sociological knowledge does not remain limited to academic circles, but contributes to more serious problem

solving in the wider society. Also, this paper will emphasize that there are several specific fields, i.e. social issues, which should be more strongly included, and when it comes to public sociology in Bosnia and Herzegovina, the first thing that is meant here is inequality in all spheres of life, social justice, the culture of poverty, environmental protection, the area of human rights, the questioning of power relations in society, and efforts to contribute to social changes through a critical attitude towards existing institutions and policies. The author will plead to invite academic experts to go beyond the boundaries of the university and to become more actively involved in various public debates, political processes and struggles for social justice. Only in this way does sociology become a tool for social change, and not just an academic discipline. Furthermore, through the presentation of empirical data and critical analysis of social phenomena, public sociology can contribute to the suppression of various cultural and social stereotypes, myths and prejudices, especially in Bosnia and Herzegovina and regional contexts where such narratives are dominant. Through more intensive public work, sociologists can provide critical insights into the ways in which power is abused, analyze structures that perpetuate injustice, and propose alternative models of social relations in Bosnia and Herzegovina. The author underlines the importance of public sociology in understanding complex issues of cultural identities, because it directly involves local communities and allows the voices of marginalized social groups to be heard in the wider social discourse.

Keywords: public sociology, Michael Burawoy, academic community, alternative models of social relations.

Uvod

Naučna i tehnološka ostvarenja te društvena i kulturološka kritička promišljanja mijenjaju savremene društvene aktuelnosti i trebala bi upućivati svako društvo, pa tako i bosanskohercegovačko na razradu nužnih novih i drugačijih društvenih smjernica i opredjeljenja. Brojni propusti, neodgovorne improvizacije i zbunjujuća tolerantnost prema uznemiravajuće lošim rezultatima u novijem razvoju bosanskohercegovačkog društva upozoravaju da su se iscrpile mogućnosti postojećih programa, aktivnosti i načina razmišljanjima. Iako se krupni društveni problemi u sadašnjoj javnoj praksi najčešće teško racionalno prosuđuju, nova naučna saznanja, vraćanje digniteta nauci i poboljšavanje položaja nauke u društvu jesu jedna od alternativa daljem nazadovanju bosanskohercegovačkog društva i neizvjesnoj budućnosti. Ovo se najviše odnosi na društvene i humanističke nauke, naročito sociologiju.

U historijskom smislu, često se sociologija opisivala kao 'nauka o društvenim krizama' (Bottomore, 1977:10). U stvari, sociologija se pojavila iz društvene i kulturne krize koja je pratila pad *ancien regimea* i uspon industrijskog društva. Na ovaj način izloženi argumenti mogu itekako dubljim sagledavanjem 'baciti svjetlo' i na savremene aspekte problema, razvoja i orijentacije sociološke misli. S jedne strane, unutrašnja povezanost ideja otkriva, ovisno o interpretaciji, tendenciju određenog stanovišta da ospori ili podrži postojeće oblike društvenog života. Dok s druge strane, sociološka misao crpi svoje preokupacije, kriterije valjanosti iz oblika konkretnog društva u kojem se razvija. Kako je Touraine jednom primijetio „nauka o društvu nije učenjački arkanum nego organiziran dio kulture koji postoji da bi pomogao čovjeku u stalnom novom razumijevanju i izgrađivanju vlastite kulture“ (Touraine, 2007:78). Touraine se također zalagao za kritičniju nauku o društvu koja bi pokazivala put prema sveobuhvatnijoj i radikalnijoj transformaciji društva u vremenu krize. Konkretnije, zalagao se za izgradnju postmarksističkih teorija postindustrijskih društava zbog činjenice da se „nalazimo u stanju izvorne historijske neodređenosti“ (Touraine, 2007:82).

Međutim, važno je akcentirati da sociologija kao dio i kulture ne može lako izbjeći ono što je u postojećoj kulturi jednog društva dominantno. Upravo u razdobljima kako otvorenih tako i prikrivenih društvenih sukoba oštroumniji mogu percipirati razliku između konzervativne, zatvorene sociologije i javne sociologije, i drugo, javna sociologija treba zauzimati sve važnije mjesto unutar cjelokupne društvene misli i kritike.

Stoga je, i kada se govori o budućnosti i položaju društvenih i humanističkih nauka u aktuelnom kulturnom, duhovnom i moralnom sunovratu ne samo bosanskohercegovačkog društva, važno je osmišljavati i pokušati promovisati drugačiju viziju i sociologije.

U ovom radu će se pokušati elaborirati relevantnost zalaganja za javnu sociologiju i u Bosni i Hercegovini koja predstavlja sociološku disciplinu s aspekta povezivanja akademskog, naučnog, sociološkog istraživanja sa studentima i studenticama sociologije, širom publikom i društvenim akterima, uključujući različite grupe građanki i građana, studente, studentica, aktiviste, aktivistkinje, organizacije civilnog društva i donosioce odluka (Burawoy, 2021).

Šta sve podrazumijeva javna sociologija?

Za razliku od tradicionalne, profesionalne sociologije koja je često usmjerena isključivo ka akademskoj zajednici i stručnim publikacijama, javna sociologija ima za cilj da premosti jaz između akademskih teorija i svakodnevnog života, direktno se angažujući u problemima koji se tiču šire javnosti i društva u cjelini. Sociologija danas u bosanskohercegovačkom društvu nema adekvatnu poziciju. Ovakav sud se ne odnosi isključivo na naše društvo već i na mnogo razvijenija društva. U pitanju je svojevrsna kriza sociologije što je između ostalog, uslovljeno i njenom marginalizacijom u kontekstu kojeg i sociolozi i sociologinje snose određenu odgovornost.

U ovom kontekstu, glavni oslonac za ovaj rad su promišljanja Michaela Burawoya, istaknutog britanskog sociologa, koji se smatra jednim od vodećih zagovornika javne sociologije. Michael Burawoy je ovu disciplinu definisao kao most između socioloških istraživanja i društvenih aktera koji teže društvenim promjenama te smatra da sociolozi i sociologinje ne bi trebalo da budu samo posmatrači društvenih fenomena, već aktivni učesnici i učesnice u njihovom oblikovanju (Burawoy, 2021:55). Prema Burawoyu, sociologija je možda danas jedina društvena nauka – posebno u poređenju sa ekonomijom ili politologijom – sposobna da se bori protiv dominantnih ideologija, odnosno jedina koja bi danas mogla najozbiljnije intervenisati u javnoj sferi (Ibid). Važno je akcentirati da ideja o javnoj sociologiji može stvarati konfuziju jer koja je svrha sociologije uopšte ako nije javna. Sociologija je po definiciji javna (Ibid).

Drugim riječima, bilo bi pogrešno prikazati sociologiju kao puki odraz ravnoteže društvenih interesa i odnosa. Jer unutar datog sistema društvenih odnosa i kulturnih normi i vrijednosti preostaje sfera u kojoj jeste moguć relativno nezavisan teorijski i empirijski razvoj sociologije. Zato se moramo zapitati kakav je i kakav će biti pravac njenog razvoja. Hoće li sociologija ubuduće podržavati ili dovoditi u pitanje postojeći oblik života?

Dvije karakteristike sociologije opravdavaju teze Burawoya o bitno radikalnoj orijentaciji sociologije. Na prvom mjestu važno je naglasiti glavnu ostavštinu prosvjetiteljstva u sociološkoj misli i u marksizmu kao njenom posebnom obliku: kritički odnos prema nauci prije nego ideju o vladavini nad prirodom koja se širi do vladavine nad ljudima. Jedna je od pozitivnih karakteristika sociologije kao nauke upravo u njenoj kritici 'svih postojećih društvenih teorija', uključujući i svakodnevne 'obične' poglede na društvo koje oblikuju praktičan svakodnevni život. Druga karakteristika sociologije, koja se u ovom radu odnosi na njene društvene konsekvence i njihovim prihvatanjem i

shvatanjem u sociološkoj misli. Uzme li se za cilj sociologije otkrivanje skrivenih mehanizama društvenog života, što sa zatim prenosi u obrazovanju i kreiranju elite 'inženjera društva', onda sociologija učestvuje u proizvodnji i reprodukciji oblika dominacije (Latour, 2005:11). Ali ako joj cilj namijenimo u širenju znanja i promišljanja o oblicima nastanka, trajanja i mogućnosti promjene društvenih odnosa, kao neku vrstu javnog 'prosvjetljenja', onda se djelovanje sociologije tek može smatrati oslobodilačkim.

Kada govorimo o javnoj sociologiji, radi se prije svega o kritici teorija društva s obzirom na njihove koncepcije društvenog svijeta, o istraživanju nejednakosti i pritisaka ukorijenjenih u strukturi klasa i elita kao preprekama ljudskoj slobodi, o ispitivanju karaktera i budućnosti društvenih pokreta koji se suprostavljaju postojećim strukturama društva. Ovako shvaćena javna sociologija podrazumijeva da je sociologija kao nauka teorijska, empirijska i politička.

Zaključak

Prema riječima britanskog sociologa Burawoya, javna sociologija je danas neizostavna jer povezuje akademska istraživanja i teorijske uvide sa širim društvenim kontekstom, omogućavajući sociolozima i sociologinjama da direktno doprinesu razumijevanju i rješavanju društvenih problema. Važno je naglasiti da javna sociologija teži da poveća društvenu odgovornost sociologije kao nauke o društvu, tako da sociološko znanje ne ostane ograničeno na akademske krugove, s druge strane, društvene mreže, te postane 'pop sociologija', već da doprinese ozbiljnijem rješavanju problema u društvu. Nadalje, kroz iznošenje empirijskih podataka i kritičku analizu društvenih fenomena, javna sociologija može doprinijeti suzbijanju različitih kulturnih i društvenih stereotipa, mitova i predrasuda, a ne njihovom cementiranju, posebno u bosanskohercegovačkim i regionalnim kontekstima gdje su takvi narativi dominantni.

Rasprave o društvenoj funkciji i položaju sociologije danas najčešće se mogu svesti na dilemu: treba li se sociologija zajedno sa ekonomijom i ostalim aplikabilnim disciplinama potpuno uklopiti u zadatke održavanja postojećeg sistema, ili će ona, oslanjajući se na humanističku tradiciju filozofije, imati pretežno kritički karakter? U prvom slučaju postoji opasnost pretvaranja sociologije u disciplinu koju 'servisiraju' dobro potkovani ali 'limitirani tehničari', dok u drugom slučaju ona često dobija apstraktni, kabinetski karakter, odnosno zanemaruje konkretna istraživanja. Podsjetimo se da su sociolozi i filozofi, svugdje u svijetu, bili najbrojniji i među najaktivnijim učesnicima svih pacifističkih, kulturnih, ekoloških pokreta, što na određen

način proizilazi iz habitusa kako sociologije tako i filozofije. Ako već imamo tu privilegiju da proničemo stvari šire, potpunije i dublje, iz ovog proizilazi i naša obaveza da se što aktivnije angažujemo u rješavanju svih problema s kojima se suočavamo. Pa i problema koji se tiču sociologije kao nauke. Zato se ne smijemo dvoumiti u ovim teškim vremenima između toga da li samo akademski slijediti isključivo ono šta od nas striktno traži profesija i baviti se nezainteresovano istraživanjima, ili se profesionalno angažovati u punijem kapacitetu društvenog angažmana. Ovakve i slične dileme samo su bijeg od odgovornosti od koje se nikako ne može skloniti zatvaranjem u svoje institucije i kabinete. Sociološka savjest ne smije nikada doći (a dolazila je i dolazi) u suprotnost sa ljudskom savješću.

Literatura

1. Bottomore, T.B. (1977): *Sociologija kao društvena kritika*, Naprijed, Zagreb
2. Burawoy, Michael (2021): *Public Sociology. Between Utopia and Anti-Utopia*. Polity Press, Cambridge UK
3. Latour, Bruno (2005): *Reassembling the Social – An Introduction to Actor – Network Theory*, Oxford University Press
4. Touraine, Alain (2007): *Kritika modernosti*, Politička kultura, Zagreb